

Kortlægning af viden om god organisering af læringsmiljøer

Denne kortlægning tilvejebringer viden om god organisering af læringsmiljøer i dagtilbud, og er gennemført for Ministeriet for Børn, Undervisning og ligestilling (MBUL). Minister for Børn, Undervisning og ligestilling, Ellen Trane Nørby, har nedsat et udvalg, som skal sætte fokus på de udfordringer og muligheder, der er i dagtilbuddets hverdag, for at skabe bedre organisering i forhold til læringsmiljøet inden for nuværende overordnede økonomiske ramme. Udvalget har bidraget til kortlægningen.

Kortlægning bygger på en gennemgang af 322 skandinaviske studier optaget i forskningsdatabasen NB-ECEC i årene 2010 til 2014, samt på en gennemgang af 58 dokumenter anbefalet af udvalget. Litteraturen fra NB-ECEC er kvalitetsvurderet skandinavisk forskning, mens litteraturen fra udvalget ikke nødvendigvis er kvalitetsvurderet. Kortlægningen har fokus på rammerne omkring læringsmiljøer, og tager udgangspunkt i 7 temaer.

De 7 temaer er:

- Brug af fysiske rammer (legeplads, udnyttelse af rum, inde/ude, redskaber mv.)
- Samarbejde med det omkringliggende samfund og brug af frivillige kræfter i dagtilbud. (det åbne dagtilbud, kulturinstitutioner, idrætsforeninger, plejehjem mv.)
- Fordeling og organisering af personale (herunder fx detaljeret skemalægning af personalets placering, klar ansvars- og opgavefordeling, dagens rytme.)
- Organisering af pædagogiske aktiviteter (herunder børnegruppernes størrelse, inddeling af børn på stuer, brug af funktionsrum mv.)
- Brug af it og digitale løsninger
- Organisering af kontakt og dialog med forældre
- Brug af anden type arbejdskraft til praktiske opgaver andre personaletyper, herunder 9. klasselever, "pedeller" eller seniorer mv.

Generelt bygger kortlægningen på en bred forståelse af organisering og de 7 temaer, så den præsenterede forskning udgør en bruttomængde af den tilgængelige forskning. Det betyder, at noget af forskningen i denne kortlægning befinder sig i yderkanten af temaerne. Der er forskel på hvor meget forskning, der findes på de enkelte temaer. Eksempelvis er der meget lidt forskning, der belyser temaet 'samarbejde med det omkringliggende samfund og brug af frivillige kræfter'. Derimod findes der mere forskning, som belyser de øvrige temaer.

Dato
29.08.2016

Ref.
pvd

Side
1/25

Forskningen fra databasen og udvalgets anbefalede litteratur er screenet for relevans i forhold til organisering af læringsmiljø i dagtilbud, som defineret i de 7 temaer. Kriterierne for at inddrage litteratur i kortlægningen er, at det er forskning, som har relevans for et eller flere af de udpegede temaer, og at forskningen specifikt konkluderer på temaer relateret til organisering af læringsmiljø. Endvidere er der alene inkluderet forskning der berører emner der ligger inden for udvalgets kommissorium område. Det betyder at fx forskning om strukturelle forhold som normering ikke er medtaget, da udvalget ikke har mandat til at komme med anbefalinger på dette område. Gennem screeningen har vi fundet frem til at 61 studier er relevante og dermed inkluderede i denne kortlægning.

I gennemgangen er der fundet forskning på 5 af de 7 temaer. Der er ikke medtaget forskning om temaet brug af it og digitale løsninger, da forskning på området beskæftiger sig med det pædagogiske indhold og ikke på digitale løsninger, der understøtter god organisering af læringsmiljøer. Forskningen på området handler fx om børns deltagelsesmuligheder, dannelse og sociale relationer mellem børn og voksne. Der er heller ikke medtaget forskning om temaet brug af anden type arbejdskraft, da der ikke er fundet relevante studier.

Kortlægningen bygger som nævnt på skandinaviske studier og medtager derfor både dansk, norsk og svensk forskning. Der er stor grad af fællestræk i de pædagogiske traditioner mellem de skandinaviske lande, men der er nogle forskelle på organiseringen af læringsmiljøer mellem de tre lande, hvilket læseren bør tage højde for, når resultaterne vurderes. Studiernes oprindelse fremgår af litteraturlisten, hvoraf det også fremgår, hvilke temaer de enkelte studier omhandler.

De 61 relevante studier om organisering af læringsmiljø i dagtilbud præsenteres tematisk, for at skabe størst mulig overblik på tværs af forskningen. Det betyder, at nogle studier er omtalt flere steder i kortlægningen, såfremt studierne dækker flere af kortlægningens temaer.

I det følgende gennemgås de 5 temaer, hvor der er fundet relevant forskning om organisering af læringsmiljøer.

Brug af fysiske rammer

I kortlægningen blev der fundet 29 studier, der relaterer sig til temaet om brug af fysiske rammer.

Rum som kvalitetsparameter

Flere studier viser, at der er en sammenhæng mellem kvaliteten i de fysiske rammer og børns udvikling og læring. Det gælder både i forhold til daginstitutionernes indendørsrum og udearealer, (Sommersel 2013, Engvik et al. 2014, Ringsmose & Kragh-Müller 2014, Guldbranden 2013, Engdahl 2014, Ringsmose og Staffeldt 2013, Martinussen 2014). Derudover viser et studie, at kvaliteten af daginstitutioners udendørsmiljø har betydning for børns helbred og trivsel. Dette kommer til udtryk gennem en statistisk sammenhæng mellem flere positive helbredsaspekter hos børn i daginstitutioner med et udendørsmiljø af høj kvalitet. Kvaliteten vurderes ud fra det totale udendørsareal, antal træer, buske og bakker, overgange mellem beplantning, åbne områder og legekonstruktioner. Derudover

viser studiet, at daginstitutioner med et udendørsmiljø med høj kvalitet bruger mere tid i udemiljøet. Studiet peger dog også på et enkelt negativt aspekt ved et udemiljø af høj kvalitet, eftersom børn der indgår i daginstitutioner med et godt udendørsmiljø har højere stressniveau (Söderström et al. 2013).

Antallet af kvadratmeter og det fysiske rum kan i et samspil med pædagogikken og organiseringen understøtte, at der bliver skabt gode relationer og læringsbetingelser. Barnets læringsbetingelser betinger barnets muligheder for at drage erfaringer med kroppen og med materialer i sociale samspil (Ringsmose 2015).

To studier viser, at der er sket forbedringer i det fysiske miljø i daginstitutioner i Norge. Et studie konkluderer, at der er sket relativt store forbedringer af det fysiske miljø i udvalgte norske daginstitutioner fra år 1981 til år 2009 i forhold til at fremme børnenes fysiske aktivitet, hvilket kommer til udtryk ved, at børnene er mere ude, og at der er mere natur i institutionerne (Stokke 2011). Derudover konkluderer et studie, at der er sket en stigning i procentandelen af pædagoger fra norske daginstitutioner, som svarer ja til forskellige spørgsmål, som indikerer en forbedring af kvaliteten af udeområder og bygninger i norske daginstitutionerne fra 2002 til 2012 (Guldbrandsen 2013).

Rum og indretning strukturer praksis

De fysiske omgivelser inviterer til forskellige handlinger konkluderer tre studier. De viser at, struktureringen og indretningen af daginstitutionens rum har betydning for barnets udfoldelses- og handlemuligheder. Eksempelvis kan et rum, der er indrettet med henblik på at organisere og strukturere den samlede børnegruppe, begrænse børns handlemuligheder i fysiske miljøer. Det skyldes, at pædagogernes normer og regler for, hvad man må gøre med hvem og hvornår, eksplicit fremgår af indretningen i disse rum (Bergström 2013). Når rummene er mindre statiske og materialerne er mere mangfoldige, inviteres børn i højere grad til at tale med hinanden, forhandle det fysiske miljøes muligheder og indgå i kollektive lege (Bergström 2013). Det samme viser et andet studie, der konkluderer, at daginstitutioners rum og de pædagogiske normer og regler for, hvor og hvordan kroppen må bevæge sig, betinger barnets udfoldelsesmuligheder. Eksempelvis stiller rum og pædagogik bestemte adfærdsnormer for barnet og dets krop i forhold til, hvor barnet skal være i ro, og hvor det må tumle (Gammelby 2013).

Et studie konkluderer, at børns udfoldelsesmuligheder varierer afhængigt af, om de er i en børnehavebygning med flere etager eller i en børnehave på én etage, der er inddelt i afdelinger med egen ind- og udgang. I de store børnehavebygninger, der indgår i studiet er børnene i højere grad afhængige af personale, som må åbne dørene for børnene osv. Det begrænser børnenes selvstændighed og muligheder for at udforske nye arealer. Derimod arbejdes der mere bevidst i de små børnehaver, som indgår i studiet, med blandt andet at fremme børns selvstændighed og initiativ ved at lade materialer og arealer være tilgængelige og synlige for børnene (Fønnebø & Rolfsen 2012).

To studier pointerer, at det er vigtigt at skabe rum i daginstitutionen, som giver børnene mulighed for selv at indtage og indrette disse selvstændigt, og som understøtter børnenes frihed og mulighed for at forme deres egne steder og rum. Et studie fremhæver i den forbindelse børnedominerede steder såsom huler, som er kendetegnet ved at være opfundet, indrettet og indtaget af børn (Martinussen 2014). Ved at fremme børns anvendelsesmuligheder af de fysiske miljøer i dagtilbud skabes der en frizone i et ellers kontrolleret og reguleret miljø, så børnene kan håndtere og ændre det, der var intenderet til at strukturere og regulere deres aktiviteter i daginstitutioner (Bergström 2013).

Opdeling af rum og zoner

Tre studier anbefaler, at daginstitutioner opdeles i forskellige rum eller zoner, så børnene både har mulighed for at være alene og/eller en smule afskærmet fra andre børn og for at indgå i større eller mindre grupper omkring aktiviteter (Moser 2012, Martinussen 2014, Ringsmose og Staffeldt 2013). Det giver også mulighed for, at der både kan foregå aktiviteter i højt aktivitets- og lydniveau samt for, at børnene kan opholde sig mere stille steder, hvor børnene kan være mere uforstyrret, når de leger eller indgår i aktiviteter (Moser 2012, Ringsmose og Staffeldt 2013). Derudover skaber det bedre muligheder for, at børnene fastholder opmærksomheden i legen over længere tid. I nogle tilfælde vil det være tilstrækkeligt at etablere uforstyrrede lege ved at opdele rum i såkaldte vandrette niveauer, ved at markere et legeområde med et gulvtæppe eller ved hjælp af podier i forskellige højder. Studiet understreger vigtigheden i at signalere hvilket aktivitetsniveau, der forventes i hvilke rum, så børnene kan aflæse hvilken adfærd, der er hensigtsmæssig. Det kan begrænse konflikter og irettesættelser. Forfatterne peger dog på, at det kan være vanskeligt at opdele nogle institutioner i forskellige zoner på grund af pladsmangel, og at det derfor kan være nødvendigt at prioritere udemiljøet som den fysiske aktive zone (Ringsmose og Staffeldt 2013). Det samme påpeger et andet studie, som derudover konkluderer, at børnene i de daginstitutioner, hvor kravene til, hvordan børnene skal opføre sig i forskellige rum er mindre synlige, har vanskeligere ved at leve op til de adfærdsnormer, pædagogerne har defineret (Gammelby 2013).

Ved at opdele daginstitutionen i rum oplevede pædagogerne i et studie, at fællesskabet mellem børn fra forskellige stuer blev styrket, at der opstod færre konflikter, og børnene fik mulighed for at lege uforstyrret. Forandringer opstod ved, at de i institutionen opdelte et stort rum i en aktivitetsdel og en afslapningsdel (Moser 2012).

Et studie konkluderer, at det er særligt vigtigt at være opmærksom på at indrette og organisere store institutioner, sådan at barnet får sit "eget sted", som er fast og velkendt for barnet, da det beskrives som vigtigt for at skabe og opbygge en børnehavebarn-identitet (Martinussen 2014).

Et studie konkluderer, at det er væsentligt at etablere egentlige lege- og aktivitetsmiljøer såsom værksteder, da de appellerer til børns lege, og fordi de egner sig til aktiviteter, som både børn og voksne kan engagere sig i. Opmærksomheden på aktiviteten skaber ofte gode læringsbetingelser og sikrer samtidig, at børnene kan indgå i relationer, som de ikke

skal etablere på egen hånd. Dermed får alle børn mulighed for at deltage i fællesskaber, som de ellers måske ikke ville være blevet en del af (Ringsmose og Staffeldt 2013).

Variert og fleksibelt miljø

Lege- og aktivitetsmiljøerne skal fremstå indbydende og invitere til den gode leg og samvær om aktiviteterne. Samtidig skal der være variation i rummene, så de indbyder til forskellige former for leg. Det kan fx være rum der kan bruges fleksibelt og indrettes efter de interesser, der er i børnegruppen. Variationen kan også skabes ved at tage noget legetøj frem eller ved at puste nyt liv i noget, der ikke bliver brugt (Ringsmose og Staffeldt 2012)

Et studie konkluderer, at fleksible materialer skaber mulighed for, at børnene enten kan indgå eller værne om en leg. Dermed viser studiet, at det enkelte barns positioneringsmuligheder varierer alt efter legerummenes fysiske indretning (Nordtømme 2012).

Udemiljø

Flere studier peger på betydningen af et varieret udemiljø for at understøtte børns udvikling. Et studie konkluderer, at det er vigtigt, at der tilbydes et varieret udemiljø med forskellige faciliteter, da det bidrager til, at børnene får mulighed for at relatere sig til udemiljøet på forskellig vis. Dette beskrives som gode forudsætninger for børns deltagelse og udøvelse af indflydelse på de udendørs aktiviteter (Engdahl 2014). Personalet fra udvalgte norske dagtilbud vægter varierende former for terræn, steder at lege skjul, hoppe og klatre, viser et studie. De anser det som vigtig i forhold til at understøtte børns risikofyldte leg, og anser denne form for leg som positiv, da den bidrager til børns udvikling og læring (Sandseter 2012).

Et studie viser, at børn foretrækker at lege udenfor. 36 børn der indgik i undersøgelsen foretrækker at lege udenfor, da de her erfarer, at deres kropslige udfoldelse og stemmebrug er mindre begrænset sammenlignet med indenfor. Derudover fremhæver børnene, at de foretrækker at beskæftige sig med en række udendørsaktiviteter, der giver mulighed for bevægelse, fart og spænding. Studiet peger yderligere på, at børnene er mere opmærksomme på deres egen krop, når de er aktive, hvilket kommer til udtryk ved, at børnene giver mere præcise sproglige beskrivelser af deres kropslige erfaringer, når de er aktive og leger (Björgen 2012).

Et studie konkluderer, at en udendørs klatrejungle i en norsk daginstitution, der søger at stimulere børns sproglige kompetencer gennem motoriske lege, både udgør en læringsarena for børns motoriske udvikling, sociale kompetencer og deres sproglige udvikling. Det skyldes, at klatrejungen både gav anledning til organiserede og spontane lege såsom rollelege, regellege, holdlege og fællessang, og at den inviterede til kommunikation mellem børnene (Wie 2014).

Flere studier beskæftiger sig med sammenhængen mellem de fysiske rammer og børns fysiske aktivitet. Et studie viser en negativ sammenhæng mellem børns aktivitetsniveau i

daginstitutioner og faktorer såsom vegetation på legepladsen og regnvejrsmønstre. Derimod viser studiet en positiv sammenhæng mellem børnenes aktivitetsniveau og deres grovmotoriske evner, placeringen af børnehavebygningen på legepladsen, køn (dreng), ophold i daginstitutionen i eftermiddagstimerne samt størrelsen af indendørsarealet pr. barn (Olesen 2013). Et studie konkluderer, at vegetation i dagtilbudsudemiljø i form af træer og buske både bidrager til fysisk aktivitet og solbeskyttelse hos børnene, (Boldemann 2011). Et studie konkluderer, at børnehalebørns fysiske aktivitetsniveau varierer afhængigt af, om de laver aktiviteter indendørs, udendørs eller i gymnastiksalen. Indendørsaktiviteter medfører et lavere aktivitetsniveau, sammenlignet med aktiviteter i gymnastiksalen og udenfor, der medfører samme fysiske aktivitetsniveau (Giske et al. 2010). Et andet studie konkluderer, at intensiteten af aktiviteterne i gennemsnit var væsentligt højere udendørs end indendørs både i udvalgte amerikanske og svenske dagtilbud (Raustorp 2012). Et studie viser, at møblering kan bidrage til at hæve eller sænke børns aktivitetsniveau (Ringsmose & Staffeldt 2013). Et studie konkluderer, at når der bygges nye børnehaver, er det væsentligt at få skabt udearealer, der inviterer både børn og pædagoger til kropslig udfoldelse. Dette skal ses i lyset af, at pædagogers kropslige udfoldelse appellerer til børn og bevirker, at børn opfordres til at bevæge sig (Martinussen 2014).

På baggrund af en deskriptiv kortlægning af udendørsforhold i 133 norske daginstitutioner konkluderer et studie, at norske børn i gennemsnit er udendørs en tredjedel af dagen i vinterhalvåret og to tredjedele af dagen i sommerhalvåret. Studiet peger på, at indretningen og legeredskaberne i institutionerne er forholdsvis ensartede. Derudover beskriver studiet, at mange institutioner har steder, hvor børn kan klatre, at institutionsledere mener, at børnene i høj grad selv kan finde og vælge det legetøj, de vil bruge, og at institutionen har "hemmelige steder" på legepladsen, hvor børnene kan opholde sig i små grupper eller alene. Børnehaverne har i gennemsnit en indhegnet legeplads på 47 kvadratmeter pr. barn, men der er dog store variationer på legepladserne for børnehaver i større byer, mindre byer og på landet (Moser & Martinsen 2010).

Flere studier beskæftiger sig med overgangen mellem ude og inde. Det er vigtigt at skabe overgange mellem inde- og uderum, fx ved at have åbne døre og frie passager ud til, da de flydende grænser mellem inde og ude giver børnene frihed og muligheder for større udfoldelse og bevægelse (Martinussen 2014). Naturdaginstitutioner har ude-inde-rum, hvor børnene kan opholde sig med overtøj på i modsætning til traditionellen børnehaver, viser et studie. Studiet konkluderer, at naturdaginstitutioner er bedre i stand til at møde de udfordringer, der er i at have små børn udendørs om vinteren, og fremhæver yderligere høj andel af pædagogisk uddannet personale og små børnegrupper som forudsætninger for meningsfulde udendørsoplevelser (Sando & Lysklett 2013).

Fysiske materialer og genstande

To studier henviser til vigtigheden af, at børn har adgang til fysiske materialer, som kan understøtte børnenes lege og aktiviteter (Ringsmose & Kragh-Müller 2014, Engvik et al. 2014). Det konkluderes, at børns adgang til udviklingsstøttende materialer som

tilgængelighed af bøger, legetøj, malesager osv. i daginstitutioner er en strukturel kvalitetsindikator, der viser en sammenhæng med bedre tilpasning (skolemodenhed), bedre opmærksomhed og mindre eksternaliserende adfærd hos barnet i børnehaven (Engvik et al. 2014).

Det er vigtigt at finde en god balance mellem antallet af materialer i rum. For mange materialer kan gøre det uoverskueligt at få lege til at fungere, mens få materialer til børnenes aktiviteter og lege kan hindre barnets udviklingsmuligheder og forårsage samspilsproblemer. Det viser et studie, som dog også påpeger, at prioriteten ikke skal rettes mod tingene i sig selv, men det fælles samspil, som tingene muliggør. Derudover konkluderer studiet, at adgangen til velorganiserede materialer gør det lettere for børn at etablere den gode leg. Eksempelvis beskrives det, at en sandkasse med blandede plastikmadder, der ikke passer sammen, er dårligere end en dukkekrog med orden i materialerne (Ringsmose 2015).

To studier konkluderer, at børn lærer matematik gennem deres brug af fysiske genstande (Carlsen et al. 2010). Et studie konkluderer, at det er vigtigt, at pædagoger inddrager fysiske genstande i forbindelse med organiserede matematiske aktiviteter i daginstitutioner. Dette skyldes blandt andet, at genstande giver børnene mulighed for at lære matematik gennem aktiv deltagelse i en praktisk aktivitet, hvor de kan svare på de matematiske spørgsmål ved at udføre handlinger, der viser svaret på de matematiske opgaver gennem det, barnet gør med genstanden (Carlsen et al. 2010).

Det der hænger på væggene i daginstitutioner er med til at forme det pædagogiske arbejde og udtrykker de dannelsesidealer, der er tilstede i institutionen. Det viser et studie der sammenligner en norsk og kinesisk børnehave. Studiet viser bl.a., hvordan artefakter som fotos, børnenes tegninger og malerier, billedcollager m.m. i en norsk børnehave bruges til at genkalde oplevelser og erfaringer fra forskellige aktiviteter, mens det i den kinesiske børnehave i højere grad bruges til at invitere til aktivitet eller til at instruere børnene (Birkeland 2012).

Lyd og lys

Et studie konkluderer, at støjniveau kan påvirke børns og personales modtagelighed for indhold og læring. Derudover peger det på, at støjniveauet kan fungere som en magtfaktor ved at udelukke de mindste børn fra at udforske arealer, fordi de oplever utryghed grundet støjniveauet (Fønnebø & Rolfsen 2012). Et studie konkluderer, at oplevelsen af et dårligt lyd miljø forringer forudsætningerne for det pædagogiske arbejde og øger frekvensen af sundhedsmæssige problemer. Studiet viser, at akustiske foranstaltninger såsom nye ventilationssystemer, nye borde, isolationsvægpaneler, legetøj, der ikke larmer og færre børn pr. stue i højere grad bidrog til at sænke støjniveauet sammenlignet med organisatoriske foranstaltninger såsom at give lyd- og stemmetræning til børn og voksne, montere støjmålere i lokalerne samt at have afslapningsrum (Sjödín 2012).

Et studie konkluderer, at der i bygninger og renovering af institutioner ikke blot bør fokuseres på absorption af lyd, men i lige så høj grad på at designe rum, som ikke producerer støj. Sådanne rum bidrager til en hyggelig atmosfære for dermed at undgå stres og for at reducere høj stemmeføring (Hult et al. 2011). Et andet studie konkluderer, at man enten kan ændre formen på rummet eller benytte beklædningsmaterialer, som absorberer lyden for at forbedre akustikken. I nogle tilfælde kan man ligeledes forbedre støjniveauet ved at sænke højden på loftet i rummet. Forfatterne henviser til, at der til tider kan opstå konflikter mellem et godt indeklima og behovet for at reducere støj i et rum. Dette gælder eksempelvis brugen af tæpper, der på den ene side kan reducere støjen, men på den anden side kan de fremkalde allergi (Fønnebø & Rolfsen 2012).

Lyskilder er også med til at skabe rum. Eksempelvis danner en lampe over et bord et lysrum, som virker samlende. Forskerne vurderer, at mange daginstitutioner har skabt et ensartet lys ved hjælp af lysstofrør, der er jævnt fordelt i rummet, men peger på, at det er vigtigt at være opmærksom på, hvordan både lamper og dagslys er med til at skabe betingelserne i rummet (Ringsmose & Staffeldt 2012)

Samarbejde med det omkringliggende samfund og brug af frivillige kræfter

Der er fundet to studier, der relaterer sig til temaet samarbejdet med det omkringliggende samfund og brug af frivillige kræfter.

Samarbejde mellem dagtilbud og biblioteker

Studiet beskæftiger sig med et samarbejde mellem dagtilbud og biblioteker, hvor det handlede om at øge pædagogernes bevidsthed om læsning, børnelitteratur og sprogmiljøer i dagtilbuddet. Studiet konkluderer, at samarbejdet bidrog til, at mange dagtilbud udviklede deres sprogstimulerende miljø, og at der skete en stigning i, hvor ofte der blev læst højt i dagtilbuddene (Svensson 2011).

Civilt engagement i bestyrelsesarbejde

Studiet handler om civilt engagement i bestyrelsesarbejdet og hvordan man kan organisere de civile kræfter. Studiet konkluderer, at det civile engagement forudsætter et samspil mellem flere aktører. Forældrene bliver i høj grad motiveret til at deltage i bestyrelsesarbejdet eller andre aktiviteter i institutionen gennem deres samspil med lederen. Derfor fremhæves den daglige institutionsleder også som en særligt central aktør, netop fordi vedkommende er tæt involveret i de interaktioner, hvori det civile engagement kan aktiveres og formes i praksis. Ledelse af frivillige handler derfor ikke kun om at facilitere, lede og administrere frivillige borgere, da engagementet i høj grad fremmes, når lederen selv er medskabende af og involveret i processen (Hjerrild og Højlund 2014).

Fordeling og organisering af personale

Kortlægningen har fundet 20 studier, der relaterer sig til temaet fordeling og organisering af personale.

Personalesammensætning og uddannelse

To kortlægninger viser, at bl.a. personalestabilitet, andelen af pædagoguddannede, andelen af mandlige pædagoger og pædagoger med anden etnisk herkomst har en betydning for den strukturelle kvalitet i dagtilbud. Når de nævnte parametre øges (fx mere pædagogisk uddannet personale, mv.) påvirkes dagtilbuddets kvalitet positivt (Sommersel et al. 2013, Bjørnstad & Samuelsson 2012).

To studier beskæftiger sig med betydningen af de strukturelle rammer på kortere eller længere sigt. Et studie konkluderer, at bl.a. en større en større andel af pædagogisk uddannet personale samt en større andel af mandlige pædagoger har en signifikant positiv sammenhæng med bedre testresultater i dansk ved folkeskolens afgangsprøve (Bauchmüller 2014). Et studie konkluderer bl.a. at uddannet personale er bedre til at udføre pædagogisk arbejde af høj kvalitet og stimulere læringsmiljøer, hvor børn kan udvikle sig, både socialt og kognitivt (Christoffersen et al. 2014).

To studier beskæftiger sig med pædagogernes kompetencer og uddannelse. Det ene studie viser, at særskilte kompetencer i pædagogisk arbejde med ét- til to årige er nødvendige for at kunne tilbyde pædagogisk kvalitet i arbejdet med småbørnsgrupper under tre år. Det er ikke tilstrækkeligt at tilpasse den etablerede pædagogiske praksis for arbejdet med tre- til femårige, da arbejdet med de ét- til toårige netop forudsætter særskilte kompetencer i småbørnspædagogik (Moser og Martinsen 2012). Et andet studie konkluderer, at børnenes muligheder for udvikling og læring er betinget af personalets evner til at omsætte deres uddannelse og viden til forståelsen for børnenes tænkning engagement i aktiviteter og lege. Derudover beskrives det, at uddannet personale er bedre til at skabe gode læringsmiljøer i kraft af deres evner til et tilrettelægge aktiviteter og lege og i forhold til at tilbyde børnene mere aldersrelevante udfordringer. Endvidere har personalets uddannelse og viden betydning for samspilskvaliteten, da det præger opdragelses- og børnesynet (Ringsmose 2015).

Endelig viser et studie, at der er sket markante ændringer i den strukturelle kvalitet i de norske daginstitutioner fra 2002 til 2012 blandt andet i forhold til bemanning, personalets kompetencer og grad af stabilitet. Antallet af børn per daginstitution er øget markant, der forekommer mindre udskiftning i daginstitutionernes medarbejdergrupper, og flere pædagoger besidder jobbet i fem år eller mere. Samtidig er andelen af mandligt personale steget markant fra 2002 til 2012. Overordnet set konkluderer studiet, at uligheder i de strukturelle kvalitetsparametre er reduceret i norske daginstitutioner i perioden fra 2002 til 2012 (Gulbrandsen & Eliassen 2013).

Arbejdsfordeling mellem pædagoger og medhjælpere

Tre studier konkluderer, at der er en begrænset arbejdsfordeling mellem pædagoger og pædagogmedhjælpere (Nicolaisen & Åsmund 2014, Steinnes 2014, Steinnes & Haug 2013). Et af studierne forklarer det ved, at der eksisterer en lighedskultur blandt de ansatte, og derfor fordeles de praktiske opgaver ligeligt blandt personalet. Det er ifølge studiet

problematiske, da det står i vejen for, at pædagogerne kan bruge mere tid sammen med børnene, hvilket anses som vigtigt for kvaliteten i dagtilbud (Nicolaisen & Åsmund 2014). Andre studier viser, at pædagoger og pædagogmedhjælpere anser generel indsigt og personlige egenskaber som vigtigere end faglige formelle kvalifikationer (Steinnes 2014, Steinnes & Haug 2013). Endnu en forklaring er i følge studiet, at børnehavepædagoger er blevet tildelt en række opgaver såsom administration og praktisk arbejde samtidig med en uændret normering i Norge de seneste fyre år, og længere åbningstider i dagtilbuddene. Det kan betyde, at børnehavepædagoger fordeler opgaverne mellem personalegrupperne uden hensyn til formelle kvalifikationer. Forfatterne anbefaler derfor, at der ansættes mere personale, eller at der introduceres en mere hierarkisk arbejdsdeling fx ved at etablere pædagogisk kernetid, som afsættes til bestemte aktiviteter og tidspunkter på dagen (Steinnes & Haug 2013).

To studier peger på forskelle mellem pædagogens og medhjælperes roller og opgaver i dagtilbud (Løvgren 2014, Van Laere et al. 2012). Et studie viser, at i 13 ud af 15 deltagende europæiske lande er assistenternes og medhjælperes primære opgave at støtte pædagogerne i deres arbejde, mens de i Danmark og Sverige også har en socialpædagogisk rolle, idet de arbejder sammen med og under supervision af pædagogerne i dagtilbuddene. Der er dog ifølge studiet store variationer i, hvor stor en del af dagtilbudspersonalet assistenterne og medhjælperne udgør (Van Laere et al. 2012). Et andet studie konkluderer, at personalet i et udvalg af norske dagtilbud oplever, at der er professionelle grænser mellem personalegrupperne, da pædagogmedhjælpere ikke anses for at have samme opgaver og ansvar som pædagoger. De professionelle grænser kommer også til udtryk i den konkrete arbejdsdeling, hvor pædagogerne bruger en større del af deres tid på administrative eller forvaltningsopgaver. Både pædagoger og medhjælpere svarer dog, at de bruger det meste af deres tid på at interagere med børn (Løvgren 2014).

Side
10/25

Pædagogisk ansvar og opgaver

Et studie viser, at pædagogernes primære ledelsesansvar er rettet mod at planlægge og organisere det pædagogiske arbejde inden for deres respektive stuer. Lederne inddrager ikke pædagogerne i den overordnede ledelse af daginstitutionen, da pædagogerne er placeret i en hierarkisk struktur langt fra den overordnede ledelse af institutionen (Børhaug & Lotsberg 2014).

Et andet studie viser, at der er stor variation i forhold til, hvordan pædagoger strukturerer arbejdet på afdelingerne. Det handler blandt andet om, i hvilken grad pædagogerne lægger vægt på regelmæssig observation og kortlægning af børns færdigheder, hvilket beskrives som parametre for den processuelle kvalitet i dagtilbud (Lekhal 2013).

Et studie viser, at der er sket en generel delegering af opgaver nedad i personalegrupperne i omorganisering fra traditionel organisering med en leder i hvert dagtilbud, til klyngeledelse i Oslo kommune. Det betyder, at pædagogerne blandt andet har overtaget enkelte opgaver, der tidligere lå hos dagtilbudslederne. Det pædagogiske personale

påpeger dog, at strukturen kunne forbedres, hvis der kom mindre klynger, og hvis der blev oprettet flere stillinger til at håndtere administrative opgaver (Larsen og Slåtten 2012).

Et studie konkluderer, at valg af organisationsmodel i dagtilbud har konsekvenser for børns hverdag i forhold til organiseringen af børnegrupper, rum og tid (Martinsen & Moser 2011). Baseorganiserede dagtilbud¹ ser ud til at have større udfordringer end dagtilbud med anden organisering, på enkelte områder, som for eksempel størrelse af børnegruppen, børnenes adgang til rum uden voksenhjælp og muligheder for uforstyrret leg. Dog understreges det, at alle organisationsformer synes at have fordele og ulemper (Martinsen & Moser 2011).

To studier handler om oplevelsen af eksterne, administrative opgaver i dagtilbuddene (Kragh-Müller 2010, Børhaug & Lotsberg 2010). Det ene studie konkluderer, at pædagoger og forældre i én af de to undersøgte institutioner oplever, at arbejdet med læreplaner og de medfølgende dokumentationskrav trækker pædagogerne væk fra det pædagogiske arbejde med børnene til fordel for administrativt arbejde (Kragh-Müller 2010). Det andet studie konkluderer, at daginstitutionsledelsen ser det som et vigtigt aspekt i deres funktion at skærme medarbejderne for krav fra forældre og kommuner (Børhaug og Lotsberg 2010).

Møder og planlægning

Organisering af møder undersøges i et studie med fokus på at skabe møder med rum til kreativitet. For at det pædagogiske personale kan agere kreativt på møder, må de vide, hvad der forventes af dem, fx om mødet er et rationelt beslutningsmøde, et idemøde med plads til sanser og følelser eller et møde, der har fokus på at ændre den daglige praksis, så der er behov for åbenhed. Studie konkluderer, at alle tre niveauer skal være til stede for at fordre kreativitet. En måde at sikre kreativ mødekultur handler om at tydeliggøre forventninger og at bruge de fysiske rammer for møder ved fx at skifte lokalitet og mødeform (Sieling 2012b).

Et studie argumenterer for en balance mellem den lille planlægning, der foregår, når pædagoger stikker hovederne sammen om morgenen for at beslutte dagens program og den store planlægning, der foregår på møder og i processer. Den lille planlægning giver mulighed for spontanitet, men risiko for at pædagogerne ikke får talt om pædagogiske mål og intentioner i arbejdet. Den store planlægning sikrer den grundige snak om mål og nye ideer, mens denne type planlægning risikerer at kvæle spontaniteten og kreativiteten (Sieling 2012a). Ledelse og struktur kan understøtte kreativitet i den pædagogiske praksis. Et studie konkluderer, at en fælles ramme med tydelighed og klare opgaver giver overskud

¹ Begrebet "basebørnehave" bruges forskelligt i Norge. I studiet beskrives basebørnehaver som børnehaver, der har reduceret afdelingernes størrelse med det formål at skabe plads til fælles lege- og værkstedsarealer efter en engelsk og svensk model. Basen betegner det areal, som i større grad er forbeholdt en bestemt børnegruppe. Børnehavens øvrige areal består af forskellige rum, som er til fælles disposition for børn og ansatte (Martinsen & Moser 2011).

til fordybelse og kreativitet, og at trykthed giver mod til at sprænge rammer. En fælles ramme kan både være fælles måneds- eller ugeplaner, eller et fælles tema for hele institutionen over en periode (Sieling 2012a).

Et andet studie viser, at store institutioner kræver mere tid til møder og planlægning for ledere og pædagoger. Den stramme struktur bliver styrende for dagligdagen, og der bliver mindre rum til at følge børnenes behov (Krag-Müller & Ringsmose 2015).

Organisering af pædagogiske aktiviteter

Der er fundet ti studier, som relaterer sig til temaet pædagogiske aktiviteter.

Gruppestørrelser

Flere studier handler om gruppestørrelser som ét ud af flere kvalitetsparametre. Et studie konkluderer, at gruppestørrelse og normering er indbyrdes forbundne strukturelle parametre, som både har direkte og indirekte betydning for omfanget og kvaliteten af voksen-barn-kontakten og pædagogers adfærd og dermed barnets udvikling og trivsel. Desuden er mindre børnegrupper forbundet med bedre pædagogisk kvalitet, da der blandt andet forekommer højere grad af direkte og personlig social voksen-barn-interaktion. Omvendt er voksen-barn kontakten mere begrænset i større grupper, selv når der kontrolleres for normering. Derudover får pædagogernes adfærd i store grupper i højere grad karakter af en kontrolfunktion, hvilket blandt andet viser sig ved, at de i mindre grad retter fokus på det enkelte barn (Sommersel et al. 2013). Et studie viser, at børnegruppens størrelse er vigtig i forhold til barnets positive udvikling, men studiet påpeger samtidig, at der mangler detaljerede oplysninger om betydningen af sammensætninger af børnegrupper og gruppestørrelse for børns udvikling (Bjørnstad & Samuelsson 2012).

Gruppestørrelse udgør en af de væsentligste strukturvariable. Det viser et studie, som påpeger, at børn generelt har nemmere ved at lære og engagere sig i mindre grupper sammenlignet med store, der omvendt øger risikoen for konflikter og vanskeliggør muligheder for fordybelse. Små børnegrupper er særligt vigtige for de mindste børn, da mange vuggestuebørn på et lille areal kan give store udfordringer, da de ikke har beredskab til at løse konflikter i store grupper. Hvis grundlaget for en god og støttende voksenkontakt er opfyldt i de tidlige barndomsår, kan barnet i stigende grad indgå i større grupper med færre voksne (Ringsmose 2015).

Et studie viser, at små børnegrupper med en høj andel af personale i forhold til børnegruppen er nogle af forudsætningerne for, at daginstitutioner kan lykkes med at tilbyde børn gode udendørsoplevelser om vinteren. De små grupper giver blandt andet personalet mulighed for at være fleksible i deres arbejde og foretage individuelle tilpasninger (Sando & Lysklett 2013).

Fire studier undersøger, hvorvidt børnegruppen har betydning for børns psykiske, sproglige eller sociale kompetencer. Tre studier konkluderer, at børnegrupper har betydning for

børns udvikling. Børn i mindre børnegrupper klarer sig og trives bedre sammenlignet med børn i store grupper, også selvom normeringen er identisk. Mindre børnegrupper har således positiv betydning for børns adfærd og sociale kompetencer, da børnene udviser større samarbejdsvillighed, tager flere verbale initiativer i form af legeforslag, har færre konflikter og udviser mindre aggressiv adfærd samt udviser højere resultater i skoleparathedstest (Sommersel et al. 2013). Børn i grupper, hvor det ældste barn er tre år eller yngre, udviser højere grad af trods og normbrydning såvel som social kompetence sammenlignet med børn i børnegrupper med større aldersspredning (0-5 år) (Zachrisson et al. 2011).

To studier peger derimod på, at det er vanskeligt at konkludere en sammenhæng mellem gruppestørrelser og børns udvikling. Et studie konkluderer, at der er få og relativt svage statistiske sammenhænge, at store gruppestørrelser har negativ effekt på, hvordan børn fungerer sprogligt og psykisk (Engvik 2014). Der er ifølge et andet norsk studie ikke en sammenhæng mellem børns sproglige kompetence i fire-årsalderen og børnegruppens størrelse. Dog finder studiet en svag statistisk sammenhæng for drenge i forhold til gruppestørrelse og deres sproglige kompetencer, da drengenes sprogkompetencer er bedre jo større børnegruppe, de indgår i. Det påpeges, at den sammenhæng muligvis kan hænge sammen med andre strukturelle forhold, såsom at drenge med gode sproglige kompetencer placeres i større børnegrupper sammenlignet med drenge med dårligere sprogkompetencer (Zachrisson 2014).

Side
13/25

Organisering af gruppestørrelse og inddeling af børn i rum

To studier handler om, hvordan dagtilbud organiserer børnegrupper og inddeler dem i dagtilbuddenes forskellige rum. Et studie viser, at der er stor variation i måden hvorpå, pædagogerne organiserer børnegrupper. I nogle daginstitutioner opdeler pædagogerne børnene i forskellige og mindre grupper i løbet af dagen med henblik på at udnytte institutionens rum til at skabe et mere roligt miljø og for at kunne tilbyde forskellige læringsaktiviteter. I andre institutioner opdeler de sjældent børnene i mindre grupper uanset børnegruppens samlede størrelse. Fælles for de deltagende 12 svenske daginstitutioner, er, at det typiske er om formiddagen, børnene inddeles i mindre grupper. De interviewede pædagoger oplever store børnegrupper negativt, da det giver manglende tid og begrænsede muligheder for at rette opmærksomheden mod det enkelte barn. Ligeledes oplever de det som vanskeligt at arbejde i relation til målene i læreplanen i store børnegrupper. Pædagogerne oplever det derimod som hensigtsmæssigt at arbejde med små børnegrupper, da de anses som optimale i forhold til at realisere læreplanen og mere generelt i forhold til at løse pædagogiske opgaver i daginstitutionen (Sheridan et al. 2014).

To studier undersøger variationer i gruppestørrelser. Der er ifølge et studie forskellige måder at organisere børnegrupper på i et udvalg af norske børnehaver, hvilket afhænger af deres organiseringsmodel. Ofte organiserer traditionelle afdelingsbørnehaver hyppigere i mindre grupper på mindre arealer, mens såkaldte zone- eller basebørnehaver har større arealer, men også flere voksne og andre børn, som barnet må forholde sig til (Lekhal et al.

2013). Et studie peger på, at der er sket en udvikling over tid i retning mod større børnegrupper i dagtilbud. Børnegruppernes størrelser øges i relation til børnehavens samlede størrelse, ligesom afdelingsfrie børnehaver opererer med større børnegrupper sammenlignet med afdelingsbaserede børnehaver (Vassenden 2011).

Organisering af kontakt og dialog med forældre

Der er fundet tretten studier, som relaterer sig til temaet kontakt og dialog med forældre.

Forældresamarbejde som parameter for kvalitet i daginstitutioner

To studier beskæftiger sig med forældresamarbejdet som et parameter, der er væsentlig for kvaliteten i daginstitutioner. (Sommersel et al. 2013: 14, Lekhal et al. 2014). Begge studier konkluderer, at samarbejde mellem dagtilbud og hjem er ét parametre for strukturel kvalitet, som påvirker det enkelte barns udvikling på kortere og længere sigt (Sommersel et al. 2013). Samarbejdet mellem daginstitutioner og hjemmet er vigtig for at sikre, at forældrene føler sig trygge og taget godt imod, og for at sikre personalet får tilstrækkelig information om barnet og dermed for at sikre barnets trivsel, udvikling og læring (Lekhal et al. 2014).

I de dagtilbud, hvor forældrene er engagerede i deres børns læring understøttes børnenes læring og udvikling bedst. Det viser et studie, som fremhæver, at forældrene ved eksempelvis at få viden om daginstitutionens mål for børnenes læring, kan understøtte børnenes læreprocesser i hjemmet med aktiviteter og materialer (Ringsmose 2015).

To studier handler om forældresamarbejdets betydning for arbejdet med børn med særlige behov. Det første studie peger på den uformelle informationsudveksling mellem personalet og forældre udgør en vigtig kanal for informationsudveksling. Det giver daginstitutionen mulighed for at arbejde forebyggende i forhold til børn med særlige behov (Lekhal et al. 2014). Det andet studie viser, at daginstitutioner i udsatte boligområder rummer en række muligheder i forhold til at bryde med udsathed ved blandt andet at skabe inkluderende og læringsfremmende indsatser over for både udsatte børn og børnenes forældre. De inkluderende indsatser indebærer, at de professionelle støtter de forældre, som selv er i en udsat position ved blandt andet at åbne for muligheder for deltagelse i sociale fællesskaber, som medvirker til samvær og leg med andre børn (Jensen 2015).

Forældresamtaler og arrangementer

Fem studier handler om tilrettelagte og organiserede møder og arrangementer mellem forældre og personale i dagtilbud.

Et studie viser, at selvom der er variationer i den mere formelle informationsudveksling mellem forældre og de udvalgte daginstitutioner, der indgik i undersøgelsen, gennemfører de fleste daginstitutioner minimum to forældresamtaler og ét forældremøde om året. Samtidig viser studiet også, at der forekommer en del informationsudveksling i de uformelle møder mellem personalet og forældre (Lekhal et al. 2014).

Et andet studie konkluderer, at pædagog-forældre-udviklingssamtale i otte svenske daginstitutioner (förskola) udgør en vigtig praksis for samarbejdet mellem hjemmet og daginstitutionen. Det skyldes, at disse samtaler anvendes som et redskab for pædagoger til at skabe en professionel relation til forældrene og til at skabe et helt billede af barnet. (Simonsson & Markström 2013).

Et studie beskriver en model for forældresamtaler, som blev udviklet på baggrund af en aktionsforskningsproces, der blev udført i et team af specialpædagoger, der arbejder med børn med særlige behov. Modellen gør, at barnets forældre og pædagogerne i samarbejde finder mål for barnet, der skal indgå i barnets handleplan, fremfor at pædagogerne kommer med allerede opstillede mål (Bloch-Poulsen 2013).

Endvidere viser et studie, at de dagtilbud, der har deltaget i det såkaldte VIDA-projekt, har ændret deres forældrearrangementer i indhold og form. Institutionerne afholder efter projektet i mindre grad arbejdsdage og caféeftermiddage. I stedet afholder de arrangementer med aktiviteter, dialog og interaktion, som struktureres og understøttes af personalet. Disse ændringer er et resultat af, at dagtilbuddene har fokus på at kombinere forskellige formål med forældreinddragelse, og at forældrenes aktive bidrag tænkes på andre måder end konkrete arbejdsdage. Generelt set har VIDA-projektet bidraget til, at der arbejdes mere systematisk med at inddrage forældre (Kousholt & Berliner 2013).

Endelig viser et tværgående dialogforsøg på dagtilbudsområdet, at forældre, pædagoger, forvaltere og politikere ved at lytte til hinanden fik indsigt i, hvordan de bedst kunne hjælpe og gøre brug af hinanden og dermed tænke nye måder for med hvem og om hvad, de havde brug for at samtale og samarbejde (Hviid & Plotnikof 2012).

Dokumentationens betydning for forældresamarbejdet

To studier handler om, hvilken betydning pædagogiske dokumentation har for relationer mellem dagtilbuddet og hjemmet. Pædagoger fra en svensk daginstitution skaber i deres dokumentation til forældrene bestemte relationer til forældrene. Sproget i dokumentationen kan skabe nærhed eller distance og medvirker til at skabe tillids – eller venskabsrelationer mellem pædagoger og forældre. De professionelle sprogstrategier anvendes alt efter, om pædagogerne søger at præsentere sig selv som dem, der har den professionelle viden om dagtilbuddet, eller om de søger at præsentere sig selv som dem, der skaber og opretholder gode relationer (Löfdahl 2014).

Et andet studie viser, at dokumentationen for ni pædagoger, der deltog i undersøgelsen, primært anvendes som et redskab til at informere forældre om pædagogernes arbejde og børnene deltagelse i aktiviteter. Derimod tjener dokumentationen sjældent som et redskab til at fokusere på, hvad børnene lærer, hvordan de udvikler sig, og dermed hvad det siger om læringsmiljøet (Alvestad & Sheridan 2014).

Forudsætninger for et godt forældresamarbejde

Tre studier handler om, hvad henholdsvis pædagoger og forældre oplever som vigtige betingelser for et godt samarbejde.

Der er ikke altid overensstemmelse mellem de kompetencer, som pædagogerne selv fremhæver som særligt vigtige i forbindelse med forældresamarbejde, og de kompetencer pædagogerne oplever, at forældrene efterspørger, viser et studie. Pædagogerne forsøger at synliggøre deres pædagogiske professionsspecifikke kompetencer i arbejdet med børns læring, og de lægger vægt på at opbygge en tillidsfuld relation til forældrene.

Pædagogerne oplever derimod, at forældrene vægter personlige kompetencer højere, såsom pædagogens evne til at skabe et rart og socialt miljø for barnet (Vuorinen et al 2014).

Et studie peger på, at forældre til børn i dagtilbud, der har indgået i det såkaldte VIDA-projekt, vægter at få konkret indblik i dagligdagen i dagtilbuddene. Forældrene oplever, at den øgede inddragelse i dagtilbuddet, giver større tryghed og mulighed for større forståelse af deres eget barn samt en oplevelse af at kunne bidrage til deres barns udvikling og trivsel. (Kousholt & Berliner 2013).

Tre studier fokuserer på, hvordan dagtilbud kan motivere forældre til at deltage og engagere sig i forældresamarbejdet. Ifølge et studie motiveres forældre af samspillet og interaktioner med lederen, hvilket viser sig ved, at forældrene i undersøgelsen primært viser deres engagement, når lederen fungerer som katalysator (Hjerrild & Højlund 2014). Den konklusion viser sig også i to andre studier. Det ene studie peger på, at en mere direkte opsøgende og inviterende tilgang kan være gavnlig i forhold til at engagere de forældre, som ikke allerede deltager så meget i dagtilbuddene (Kousholt & Berliner 2013). Derudover peger det andet studie på, at forældrenes vilje og lyst til at deltage i et forsøg i to sjællandske kommuner afhæng af, at de ansatte i institutionen eller andre lokalt forankrede personer møder forældrene med en overbevisende og autentisk invitation. Dog viser studiet også, at de ansatte først møder forældrene på den måde, når de er overbevist om værdien af det pågældende projekt og oplever sikkerhed i, hvad de taler om (Hviid & Plotnikof 2012).

Liste over litteratur i kortlægningen

Forfatter, Årstal	Titel	Land	Tema
Alvestad, T. & Sheridan, S. (2014)	Preschool teachers' perspectives on planning and documentation in preschool. <i>Early Child Development and Care</i> , 185(3), 377-392.	Norge	Organisering af kontakt og dialog med forældre
Bauchmüller, R., Gørtz, M., Rasmussen, A. (2014)	Long-run benefits from universal high-quality preschooling. <i>Early Childhood Research Quarterly</i> , 29, 457-470.	Danmark	Fordeling og organisering af personale
Birkeland, Å. (2012)	Barnehagens vegger som danningsagenter – en komparativ analyse. I: Ødegaard, E.E. (red.). <i>Barnehagen som danningsarena</i> (s. 157-180). Oslo: Fagbokforlaget.	Norge	Brug af fysiske rammer
Bergström, S.E. (2013)	Rum, barn och pedagoger: Om möjligheter och begränsningar i förskolans fysiska miljö. Ph.d.-afhandling. Umeå universitet, Umeå.	Sverige	Brug af fysiske rammer
Bjørgen, K. (2012)	Fysisk lek i barnehagens uterom. 5-åringers erfaring med kroppslig fysisk lek i barnehagens uterom. <i>Nordisk Barnehageforskning</i> 5(2), 1-15.	Norge	Brug af fysiske rammer
Bjørnestad, E., Samuelsson, I.P. [Red.] (2012)	Hva betyr livet i barnehagen for barn under 3 år?: en forskningsoversikt. Høgskolen i Oslo og Akershus.	Norge	Fordeling og organisering af personale og organisering af pædagogiske aktiviteter
Bloch-Poulsen, J. (2013)	Dialogiske forældresamtaler - alle vil jo gerne inddrages? Aalborg: Aalborg Universitetsforlag.	Danmark	Organisering af kontakt og dialog med forældre

Boldemann, C., Dal, H., Mårtensson, F., Cosco, N., Moore, R., Bieber, B., Blennow, M., Pagels, P., Raustorp, A., Wester, U. & Söderström, M. (2011)	Preschool outdoor play environment may combine promotion of children's physical activity and sun protection. Further evidence from Southern Sweden and North Carolina. <i>Science & Sports</i> , 26, 72-82.	Sverige	Brug af fysiske rammer
Børhaug, K., Lotsberg, D. (2014)	Fra kollegafellesskap til ledeshierarki? De pedagogiske lederne i barnehagens ledelsesprosess. <i>Tidsskrift for Nordisk barnehageforskning</i> , 7(13), 1-17.	Norge	Fordeling og organisering af personale
Børhaug, K. & Lotsberg (2010)	Barnehageledelse i endring. <i>Nordisk Barnehageforskning</i> , 3(3), 79-94.	Norge	Fordeling og organisering af personale
Carlsen, M., Hundeland, P.S. og Erfjord, I. (2010)	Orchestration of mathematical activities in the kindergarten: The role of questions. <i>European Society for Research in Mathematics Education: Proceedings of the Sixth Congress of the European Society for Research in Mathematics Education, January 28th-February 1st 2009, Lyon (France)</i> .	Norge	Brug af fysiske rammer
Christoffersen, M.N., Højen-Sørensen, A., Laugesen, L. (2014)	Daginstitutionens betydning for børns udvikling – en forskningsoversigt. København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd, 14:23.	Danmark	Organisering af pædagogiske aktiviteter
Engdahl, K. (2014)	Förskolegården. En pedagogisk miljö för barns möten, delaktighet och inflytande. Doktorsavhandling. Umeå: Institutionen för tillämpad utbildningsvetenskap, Umeå Universitet.	Sverige	Brug af fysiske rammer

Engvik, M., Evensen, L., Gustavson, K., Jin, F., Johansen, R., Lekhal, R., Schjølberg, S., Wang, M., Aase, H. (2014)	Sammenhenger mellom barnehagekvalitet og barns fungering ved 5 år. Resultater fra Den norske mor og barn-undersøkelsen. Rapport 2014:1, Nydalen: Folkehelseinstituttet.	Norge	Organisering af pædagogiske aktiviteter
Fønnebø, Bente & Rolfsen, Christian Nordal (2012)	Barns yndlingssteder og ubrukte arealer i barnehagen.	Norge	Brug af fysiske rammer
Gammelby, M.L. (2013)	Plads til barndommen: En undersøgelse af sammenhænge mellem plads, rum og pædagogisk praksis i børnehaven. Ph.d.-afhandling. Aalborg Universitet, Aalborg.	Danmark	Brug af fysiske rammer
Giske, R., Tjensvoll, M. og Dyrstad, S.M. (2010)	Fysisk aktivitet i barnehagen: Et casestudium av daglig fysisk aktivitet i en avdeling med 5-åringer. Nordisk Barnehageforskning, 3(2), 53-62.	Norge	Brug af fysiske rammer
Gulbrandsen, L., Eliassen, E. (2013)	Kvalitet i barnehager: Rapport fra en undersøkelse av strukturell kvalitet høsten 2012. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA).	Norge	Fordeling og organisering af personale
Hjerrild, C.M., Højlund, H. (2014)	Frivilligt engagement – kun hvis lederen magter det: En analyse af daginstitutionslederens betydning for et frivilligt engagement i de selvejende daginstitutioner. Arbejdsrapport, CBS.	Danmark	Brug af anden type arbejdskraft

Holm-Petersen, C., Andersen, L., Bøgh., Bjørnholt, B., Høybye-Mortensen, M., Bro, Ll., Ladegaard & Andersen, V., Normann. (2015)	Ledelsesspænd på daginstitutionsområdet - størrelse, ledelsesstil, faglig kvalitet og trivsel. Det Nationale Institut for Kommuners og Regioners Analyse og Forskning, KORA.	Danmark	Fordeling og organisering af personale
Hviid, P. & Plotnikof, M. (2012)	Nye Muligheder for Samarbejde i Styling og Organisering af Dagtilbud? En forskningsberetning om mangestemmige resultater fra laboratorier. Københavns Universitet og Copenhagen Business School.	Danmark	Organisering af kontakt og dialog med forældre
Hult, M., Agge, A., Larsson, P. & Persson Wayne, K. (2011)	"God ljudmiljö i förskola och skola – krav på rum, bygg- och inredningsprodukter för minskat buller". Göteborg: Enheten för Arbets- och miljömedicin, Avdelingen för Samhällsmedicin och Folkhälsa, Sahlgrenska akademien vid Göteborgs universitet.	Sverige	Brug af fysiske rammer
Jensen, N., Rosendal, Petersen, K., Elisa & Wind, A., Knude (2015)	Daginstitutioner i udsatte boligområder - pædagogisk udvikling i arbejdet med udsatte børn og familier. Et forsknings- og udviklingsprojekt: Institut for Uddannelse og Pædagogik (DPU), Aarhus Universitet.	Danmark	Organisering af kontakt og dialog med forældre
Kousholt D. & P. Berliner (2013)	Vidensbaseret indsats over for udsatte børn i dagtilbud – modelprogram: VIDA-forskningsrapport 3. Forældreinddragelse: Institut for Uddannelse og Pædagogik, Aarhus Universitet.	Danmark	Organisering af kontakt og dialog med forældre
Kragh-Müller, G., Ringsmose, C. (2015)	Pædagogisk kvalitet i store og små daginstitutioner - en rapport om børns trivsel, læring og udvikling i store og små daginstitutioner: Institut for Uddannelse og Pædagogik (DPU), Aarhus Universitet.	Danmark	Fordeling og organisering af personale

Kragh-Müller, G. (2010)	Perspektiver på kvalitet i daginstitutioner. København: Danmarks Pædagogiske Universitetsskole, Aarhus Universitetsforlag.	Danmark	Fordeling og organisering af personale
Larsen, A.K., Slåtten, M.V. (2012)	Fra tre-nivå til to-nivå. Omorganisering av kommunale barnehager. Rapport 2012 nr. 10. Høgskolen i Oslo.	Norge	Fordeling og organisering af personale
Lekhal, R., Vartun, M., Gustavson, K., Helland, S. S., Wang, M. V., Schjølber, S. (2013)	Den norske mor og barn-undersøkelsen. Variasjon i barnehagekvalitet. Beskrivelser fra første datainnsamling fra barnehagene. Rapport. Nasjonalt Folkehelseinstitutt, Oslo.	Norge	Fordeling og organisering af personale og organisering af kontakt og dialog med forældre
Löfdahl, A. (2014)	Teacher-parent relations and professional strategies. A case study on documentation and talk about documentation in a Swedish preschool. Australasian Journal of Early Childhood, 39(3), 103-110.	Sverige	Organisering af dialog og kontakt med forældre
Løvgren, M. (2014)	Professional Boundaries. The Case of Childcare Workers in Norway. PhD thesis. Oslo: Høgskolen i Oslo og Akershus (HiOA).	Norge	Fordeling og organisering af personale
Martinsen, M.T., Moser, T. (2011)	Barnehagens rom og barns hverdag – utvalgte funn om organisering av barn, rom og tid. I: Hoel, T.L., Guldal, T.M., Dons, C.F., Sagberg, S., Solhaug, T. & Wæge, K. (red.): FoU i Praksis 2010. Rapport fra konferanse om praksisrettet FoU i lærerutdanning. Trondheim: Tapir Akademisk Forlag. 317-329.	Norge	Fordeling og organisering af personale
Martinussen, M. (2014)	Analyse af eksisterende børnehaver. I: Fremtidens børnehaver - Bæredygtighed i børnehøjde.	Danmark	Brug af fysiske rammer

Moser, T., Martinsen, M. (2012)	De yngste barns barnehage. Kvalitetsaspekter i tilbudet for ett- og toåringer. I: Rønning, F., Diesen, R., Hoveid, H. & Pareliussen, I. (red.). FoU i praksis 2011 (s. 317-329). Trondheim: Tapir Akademisk Forlag.	Norge	Fordeling og organisering af personale
Moser, T. og Martinsen, M.T. (2010)	The outdoor environment in Norwegian kindergartens as pedagogical space for toddlers' play, learning and development. European Early Childhood Education Research Journal, 18(4), 457- 471.	Norge	Brug af fysiske rammer
Moser, T. (2012)	Barnehagens innerom som pedagogisk utviklingsprosjekt – konsekvenser av ny møblering og romorganisering for barns bevegelseslek og hvile. I: Krogstad, A., Hansen, G.K., Høyland, K. & Moser, T. (red.). Rom for barnehage: flerfaglige perspektiver på barnehagens fysiske miljø (s. 129-146). Oslo: Fagbokforlaget.	Norge	Brug af fysiske rammer
Nicolaisen, H., Åsmund, A.S. (2014)	Barnehager – arbeidsorganisering og kvalitet i en likhetsorientert kultur. Tidsskrift for velferdsforskning, 17(4), 16-29.	Norge	Fordeling og organisering af personale
Nordtømme, S. (2012)	Place, space and materiality for pedagogy in a kindergarten. Education Inquiry 3(3), 317–333.	Norge	Brug af fysiske rammer
Olesen, L.G., Kristensen, P.L. & Froberg, K. (2013)	Physical Activity in Children Attending Preschools. Pediatrics Electronic Pages, 132 (5), 1310-1318.	Norge	Brug af fysiske rammer
Raustorp, A., Pagels, P., Boldemann, C., Cosco, N., Söderström & Mårtensson F. (2012)	Accelerometer Measured Level of Physical Activity Indoors and Outdoors During Preschool Time in Sweden and the United States. Journal of Physical Activity & Health 9(6), 801-808.	Sverige	Brug af fysiske rammer

Ringsmose, C., & Kragh-Müller Grethe (2014)	KIDS - Kvalitetsudvikling i daginstitutioner. Viborg: Forfatterne og Dansk Psykologisk Forlag A/S	Danmark	Brug af fysiske rammer
Ringsmose, C., & Staffeldt, S., Ringsmose. (2013)	Børnenes læringsrum. DCUM. Hentet den 24. august 2016 fra http://dcum.dk/boernemiljoe/boernenes-laeringsrum	Danmark	Brug af fysiske rammer
Ringsmose, C., & Staffeldt, S., Ringsmose (2012)	Rum og læring - om at skabe gode læringsmiljøer. Dafolo forlag, Dansk Pædagogisk Forum og fatterne.	Danmark	Brug af fysiske rammer
Ringsmose, C. (2015)	Læring og læringsmiljøer i daginstitutioner. I: Cecchin, D. (red.), i Barndoms pædagogik i dagtilbud. København: Akademisk Forlag.	Danmark	Brug af fysiske rammer
Sando, O.J., Lysklett, O.B. (2013)	Småbarn i naturbarnehager om vinteren. In I. Pareliussen, B.B. Moen, A. Reinertsen & T. Solhaug (red.), FoU i praksis 2012 conference proceedings (224-231). Trondheim: Akademika forlag.	Danmark	Fordeling og organisering af personale og organisering af pædagogiske aktiviteter
Sheridan, S., Williams, P., Samuelsson, I. (2014)	Group size and organisational conditions for children's learning in preschool: a teacher perspective. Educational Research, 56(4), 379-397.	Sverige	Organisering af pædagogiske aktiviteter
Sieling, V., June. (2012a)	Den kreative pædagogiske organisation - Tekst 3: Kreative ledelsesstrategier: BUPL. Børne- og Ungdomspædagogernes Landsforbund	Danmark	Fordeling og organisering af personale
Sieling, V., June. (2012b)	Den kreative pædagogiske organisation - Tekst 2: 4 Bud til en kreativ pædagogik: BUPL. Børne- og Ungdomspædagogernes Landsforbund.	Danmark	Fordeling og organisering af personale
Simonsson, M. & Markström, A. (2013)	Utvecklingssamtal som uppgift och verktyg i förskollärares professionssträvanden i interaktion med föräldrar. Nordic Early Childhood Education Research Journal, 6 (12), 1-18.	Sverige	Organisering af kontakt og dialog med forældre

Sjödin, F. (2012)	Noise in the preschool. Health and preventive measures. Umeå universitet: Institutionen för folkhälsa och klinisk medicin, Yrkes- och miljömedicin.	Sverige	Brug af fysiske rammer
Sommersel, H.B., Vestergaard, S., Søgaard, L.M. (2013)	Kvalitet i barnehager i skandinavisk forskning 2006-2011: En systematisk forskningskartlegging. København: Dansk Clearinghouse for Uddannelsesforskning.	Danmark	Fordeling og organisering af personale, organisering af pædagogiske aktiviteter og organisering af kontakt og dialog med forældre
Steinnes, G.S., Haug, P. (2013)	Consequences of staff composition in Norwegian kindergarten. Nordic Early Childhood Education Research Journal, 6 (13), 1-13.	Norge	Fordeling og organisering af personale
Steinnes, G.S. (2014)	Profesjonalitet under press? Ein studie av førskulelærarar si meistring av rolla i lys av kvalifiseringa til yrket og arbeidsdelinga med assistentane. Avhandling for graden ph.d. i profesjonsstudier, Oslo: Høgskolen i Oslo og Akershus.	Norge	Fordeling og organisering af personale
Stokke, A. (2011)	Et blick på barns vilkår for fysisk aktivitet i barnehager. En komparativ studie, 1981 og 2009. Barn nr. 1, 27-47.	Norge	Brug af fysiske rammer
Svensson, A.K. (2011)	Språkstimulerende miljøer i förskolan: en utvärdering av Att läsa och berätta – gör förskolan rolig och lärorik. Borås: Högskolan i Borås.	Sverige	Samarbejde med det omkringliggende samfund
Söderström, M., Boldemann, C. & Sahlin, U. (2013)	Quality of outdoor environment influence children's health: A cross-sectional study of preschools. Acta Paediatrica, 102 (1), 83-91.	Sverige	Brug af fysiske rammer
Van Laere, K., Peeters, J., Vandebroek, M. (2012)	The Education and Care Divide: the role of the early childhood workforce in 15 European countries. European Journal of Education 47(4), 527-541.	Danmark, Sverige, OECD-land	Fordeling og organisering af personale

Vassenden, A., Thygesen, J., Bayer, S.B., Alvestad, M., Abrahamsen, G.R. (2011)	Barnehagenes organisering og strukturelle faktorerers betydning for kvalitet. Stavanger: IRIS. Bayer, S.B. (2011). "Undersøkelse av barnehagens organisering og den pedagogiske bemanningen". Stavanger: IRIS.	Norge	Organisering af pædagogiske aktiviteter
Vuorinen, T., Sandberg, A., Sheridan, S. & Williams, P. (2014)	"Preschool teachers' views on competence in the context of home and preschool collaboration". <i>Early Child Development and Care</i> , 184(1), 149-159.	Sverige	Organisering af kontakt og dialog med forældre
Zachrisson, H.D., Dearing, E., Zambrana, I.M., Nærde, A. (2014)	Språkkompetanse hos 4-åringer som har gått i barnehage. Foreløpige resultater fra forskningsprosjektet Barns sociale utvikling. Rapport til Utdanningsdirektoratet. Oslo: Atferdssenteret.	Norge	Organisering af pædagogiske aktiviteter
Zachrisson, H.D., Nærde, A., Janson, H., Ogden, T. (2011)	Atferd og sosial kompetanse i barnehagen hos 2-åringer sett i lys av barnehagefaktorer og tidlig utvikling. Oslo: Atferdssenteret.	Norge	Organisering af pædagogiske aktiviteter
Wie, A. (2014)	Leik og språkleik i uterummet. Rapport prosjekt Språkjungelen. Fredrikke, Højskolen i Nesla	Norge	Brug af fysiske rammer